

Geroji terminologinė bibliotekų patirtis

NIJOLĖ BLIŪDŽIUVIENĖ

Vilniaus universitetas

ESMINIAI ŽODŽIAI: bibliotekininkystės terminija, bibliografijos terminija, terminografija, terminų žodynai, terminų vartojimas

XX a. paskutiniuosius du dešimtmečius buvo intensyviai tvarkomi bibliotekininkystės ir bibliografijos terminai, išleisti keturi norminamieji *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodyno* (toliau – BBTŽ) sąsiuviniai. Visą dešimtmetį terminus tvarkė Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Mokslinių tyrimų skyriaus Terminologijos grupė. 1990–1999 m. bendradarbiaujant bibliotekos bei kitų įstaigų specialistams ir talkinant tuometinio Lietuvos mokslų akademijos Lietuvių kalbos instituto Terminologijos skyriaus kalbininkui terminologui dr. Stasiui Keiniui BBTŽ sąsiuvinuose buvo sunorminti 2239 terminai. Rengiant BBTŽ taip pat talkino Vilniaus universiteto, Lietuvos standartizacijos tarnybos (dabar – Lietuvos standartizacijos departamentas) specialistai ir mokslininkai, pakviesti dalyvauti BBTŽ rengimo redakcinėje kolegijoje.

Straipsnio tikslas – aptarus *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodyno* struktūrą ir būdingąsias ypatybes, išnagrinėti šio šaltinio reikšmę XXI a. pradžios bibliotekininkystės ir bibliografijos terminijai. Straipsnyje analizuojami ir lyginami BBTŽ terminai su dviejose didelės apimties komunikacijos ir informacijos mokslų kolektyvinėse mokomosiose knygose pateiktais terminais, aptariami nagrinėjamos srities standartuose ir teisės aktuose vartojami terminai.

BIBLIOTEKININKYSTĖS

IR BIBLIOGRAFIJOS TERMINŲ ŽODYNAS

Teminiuose BBTŽ sąsiuvinuose terminai išdėstyti abėcėlės tvarka, numeruoti ir kirčiuoti, pateiktos terminų apibrėžtys, terminų atitikmenys trimis kalbomis. Pabaigoje pateikiama sisteminė terminų rodyklė bei abė-

cėlinės atitikmenų rusų, anglų ir vokiečių kalbomis rodyklės. Į BBTŽ sąsiuvinius įtraukti kelių kategorijų terminai, t. y. teiktini (prie jų nėra jokios žymos), neteiktini (žymimi santrumpa *ntk.*), istoriniai (*ist.*) ir pasenę (*psn.*). BBTŽ – pirmasis bandymas nuosekliai tvarkyti terminus, todėl į jį įtraukti neteiktini, istoriniai ir pasenę terminai sudaro apie 20 proc. visų terminų.

Rengiantis didelės apimties terminografiniam darbui – parengti ir išleisti aiškinamąjį daugiakalbį BBTŽ, buvo atlikta istoriografinė lietuviškų terminų raidos ir tvarkybos analizė (LBTRT 1989). Tai pirmas ir iki šių dienų vienintelis išsamus lietuvių bibliotekininkystės terminijos raidos ir tvarkybos tiriamasis darbas. Pavienių straipsnių skelbta profesiniame žurnale *Tarp knygų*, tęstiniuose mokslo leidiniuose *Knygotyra*, *Bibliotekininkystė*, *Bibliografija*. Šio terminologinio darbo atgarsių randama ir *Gimtosios kalbos* žurnale.

Pirmasis *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodyno* sąsiuvinis (BBTŽ 1990) skirtas katalogų ir kartotekų sudarymo, jų sistemos ir katalogavimo proceso sąvokoms įvardyti. Į BBTŽ įtraukti terminai, įvardijantys net smulčiausias katalogavimo sąvokas, tačiau vengta skolinių, vertinių ir kt. netinkamų terminų. Pirmenybė teikta taisyklingiems lietuviškiems žodžiams. Jeigu tarptautinis terminas yra taisyklingas ir prigijęs vartosenoje, jis BBTŽ pateiktas kaip pagrindinis terminas arba sinonimas. Šis BBTŽ 1990 m. išleistas sąsiuvinis apėmė 518 terminų.

Praėjus metams, 1991 m., pasirodė antrasis BBTŽ sąsiuvinis (BBTŽ 1991), į kurį pateko 561 terminas. Į šį skaičių įtraukti neteiktini spausdintinio leidinio gamybos ir poligrafinės spaudos gamybos techninių priemonių terminai su nuorodomis į norminius terminus. Terminai apima visą leidinio gamybos ciklą, kurį sudaro trys pakopos. Pirmoje – rankraščio kelias į leidyklą, antroje – rankraščio virsmas leidiniu bei rankraščio leidybos procesas kartu su visais poligrafijos darbais, jos įrenginiais, priemonėmis ir būdais. Trečioji – leidinių rūšys, parenkant sąvokas išorinių požymių ir sinchroninių rūšių aspektu. Šiame sąsiuvinyje rasime ir knygos istorijos terminų, tačiau literatūrologinis kūrinių rūšių, rašytojo ir teksto arba skaitytojo ir teksto santykis neplėtojamas.

340 bibliografijos terminų, apibūdinančių bibliografijos rūšis, bibliografijos praktikos ir mokslo sritis bei šių sričių terminus, surinkta į trečiąjį BBTŽ sąsiuvinį ir paskelbta 1994 m. (BBTŽ 1994). Siekdama sukurti vientisą bibliografijos terminijos sistemą autorė pratarmėje įvardino sunkumus, susijusius su terminų suvokties įvairove ir prieštaravimais tarp jų

vartosenos mokslo komunikacijoje ir praktinėje veikloje. Todėl tvarkant bibliografijos terminiją siekta sumažinti nereikalingų skolinių ir vertinių iš kitų kalbų bei formuoti nuoseklią bibliografijos terminų sistemą pagal lietuvių kalbos terminų kūrimo dėsnius ir reikalavimus. Taigi, šiame sąsiuvinyje rasime specialistų kalboje dažnai vartojamus keistinus terminus su nuoroda į teiktinus.

Siekiant atspindėti ir užsienio kalbomis teikiamų atitikmenų bibliografijos terminų sistemą, kai kurie jų pažymėti žvaigždute. Toks atitikmenų žymėjimas terminų vartotojui reiškia, kad jie nebuvo rasti terminų žodynuose, standartuose ar kituose terminijos ištekliuose, o jų vertimas yra apčiuopiamas BBTŽ užsienio kalbų konsultantų. Dvi žvaigždutės žymi kitų kalbų terminus, kurių reikšmė dėl bibliografijos darbo skirtumų įvairiose šalyse ne visiškai atitinka lietuviško termino apibrėžtį. Dėl tokio terminų tvarkymo ypatumo dažniausiai moksliniame ir praktiniame bibliografijos darbe vartojami terminai gali būti vartojami išlaikant jų sistemą, neįvedant savaiminių vertinių.

Šio BBTŽ sąsiuvinio išskirtinumu galime laikyti terminologo St. Keinio „Žodį bibliografijos terminų vartotojui“ (Keinys 1994: 9–14). Jame išsamiai aprašyti BBTŽ rengimo ir terminų tvarkymo organizavimo etapai, bibliografijos terminų svarstymo redakcinės kolegijos posėdžiuose eiga. Terminų vartotojai trumpai supažindinami su terminologijos darbo ypatybėmis, pagrindiniais terminologijos principais. Atskleistas su kalbos klausimais susijęs terminologinis darbas ir BBTŽ turinys. Atkreipiamas dėmesys į terminologijos lietuviškumo reikalavimą, pateikiami būdingi pavyzdžiai keičiant svetimų kalbų žodžius lietuviškais.

Tiek praktinėje, tiek mokslinėje bibliografijos darbo srityje buvo įprasta priklausymo ar paskirties santykį išreikšti daugiažodžiu terminu, kurio vienas dėmuo yra „bibliografinis“. St. Keinys pabrėžia, kad tokie santykiai būdvardžiu reiškiami slavų ir germanų kalbose, tačiau lietuvių kalboje turi būti vartojamas daiktavardžio kilmininkas. Todėl terminai *bibliografijos leidinys*, *bibliografijos darbas*, *bibliografijos žinynas*, *bibliografijos rodyklė*, *bibliografijos kultūra* ir kt. buvo įtraukti į norminamąjį BBTŽ ir papildė bendrąją bibliografijos terminų sistemą. Bibliografijos darbo bei bibliografijos leidinių rūšių, bibliografinės paieškos ir bibliografinio aptarnavimo bei bibliografavimo, bibliografinės informacijos, bibliografijos mokslo ir bibliografijos kultūros terminai imti vartoti praktikoje, moksliniame bibliografijos darbe ir ši darbą reglamentuojančiuose dokumentuose.

Tai buvo lūžio taškas terminų vartosenoje, kurį lėmė, anot St. Keinio, savo (lietuvių) kalbos reikalavimai bei būtinybė remtis „gyvąja kalba, geriausiai rodančia ir atspindinčia tautos dvasią“ (Keinys 1994: 13). „Turint aiškius lietuviškus terminus *atitiktis*, *tinkamumas* (tikimas), *aptarnavimas* nereikalingi skolinti *relevantiškumas* ar *relevantumas*, *pertinentiškumas* ar *pertinentumas*, *servisas*, kur tinka *apibūdinimas*, visai nereikalinga *charakteristika* ir t. t.“ (Keinys 1994: 12–13). Nevartotiniais įvardyta nemažai skolinių, kuriems „turimas tinkamas savas žodis ar galima tokį padaryti“ (Keinys 1994: 12).

Į ketvirtąjį, 1999 m. pasirodžiusį, BBTŽ sąsiuvinį *Bibliotekos fondai* (BBTŽ 1999) įtraukta 820 terminų, įvardijančių bibliotekos fondų rūšis, fondo sudarymo (komplektavimo, organizavimo ir apsaugos) bei jo naudojimo ir fondotyros sąvokas. Į šį skaičių įtraukti ne tik teiktini terminai ir jų sinonimai su pirmenybę turinčių terminų nuorodomis, bet ir retai vartojami, istoriniai terminai, taip pat neteiktini terminai su nuorodomis į teikinių.

Į minėtą BBTŽ sąsiuvinį įtraukti tam tikrus reiškinius, kurių nebeliko bibliotekose, įvardijantys terminai, pavyzdžiui, *specfondas*, *sąjunginiai knygų mainai*, *sąjunginis privalomasis egzempliorius* ir kt. Tokie terminai, kurie buvo aktyviai vartojami nesenoje praeityje, tačiau dėl įvykusių politinių, socialinių, ekonominių ir kitų pokyčių tapo neaktualūs, BBTŽ žymimi kaip istoriniai, nors anksčiau buvo plačiai vartojami profesinėje kalboje, dažni to meto spaudoje ir pan. Buvo ir tokių terminų, kurie pažymėti kaip neteiktini ir pasenę, pavyzdžiui, *fondo pasportizacija*. Šiame sąsiuvinyje nauja tai, kad yra daugiau ir įvairesnių nuorodinių ryšių nei kituose trijuose. Reikšmės atžvilgiu artimi terminai apibrėžtyse siejami žymomis *plg.* ir *dar žr.*

Dauguma sąsiuvinio terminų yra daugiažodžiai, todėl skliaustuose pateikiama sudėtinio termino dalis, kuri vartojant terminą gali būti praleidžiama. Skirtingose šalyse fondų sudarymo teorija ir praktika yra nevienoda, todėl nepavyko nustatyti kai kurių terminų kitomis kalbomis atitikmenų. BBTŽ yra keletas terminų, prie kurių nenurodyti atitikmenys rusų kalba ir vietoj jų pažymėtas brūkšnys. Tačiau yra ir žvaigždute pažymėtų anglų ir vokiečių kalbų atitikmenų, kurių vertimą, kartais su kiek platesniu termino apibūdinimu, patikslino minėtų kalbų specialistai.

Norminamajame BBTŽ pirmą kartą teikiama visa pagrindinė bibliotekos fondų terminija. Terminai, įvardijantys fondų rūšis, bibliotekos fondo sudarymo ir naudojimo veiksmus, aiškiai ir tiksliai atskleidžia sąvokų turinį ir sutinka su lietuvių kalbos taisyklėmis bei terminų tvarkybos principais.

Dabar jau neįsivaizduojama, kaip galima būtų kitaip nei *rubrikynu* vadinti sutvarkytų dalykinių rubrikų sąrašą, vartotas terminas *rubrikatorius* paskelbtas neteiktinu. *Rekatalogavimas* gavo naują, *perkatalogavimo* įvardijimą, *mašinos skaitomas katalogas* pavadintas *mašininis katalogu*, o *antraštę liečiantys duomenys* – *paantraštiniais duomenimis*. 1990 m. *elektroninis katalogas* buvo paskelbtas neteiktinu, nuoroda teikiama į terminą *mašininis katalogas*, į BBTŽ įtrauktas, tačiau praktinėje vartosenoje retas terminas *katalogo propaganda*. Viena iš bibliografinio aprašo sričių *atsakomybės duomenys* čia žymimas kaip neteiktinas terminas su nuoroda į *rengėjų duomenys*. Tai tik keli terminų iš norminamojo BBTŽ pavyzdžiai, kurie praėjus keletui dešimtmečių neįvartojami profesinėje kalboje. Elektroninį katalogą turi kiekviena biblioteka, o atsakomybės duomenimis vadinama viena iš bibliografinio aprašo sričių.

1991 m. sunorminta leidybos procesų, knygos sandaros, leidinių rūšių terminija siekta atsisakyti kai kurių terminų, pvz.: *paginacija* keičiama į *puslapių numeraciją*, *redkolegija* – į *redakcinę kolegiją*, *praislistas* ir *preiskurantas* – į *kainyną*, *kontrtitulas* – į *priešantraštinį puslapį*, *koloncifra* – į *puslapio numerį*, *filigranas* – į *vandenženklį*, *forzacas* – į *priešlapį*, o *asteriskas* – į *žvaigždutę*, *adekvatusis vertimas* – į *tikslųjį vertimą*, *peipebekas* – į *minkštąjį viršelį*. Galime pastebėti tendenciją teiktiniais terminais pakeisti vadinamuosius tarptautinius knygos sandaros terminus ir iš anglų kalbos į profesinę kalbą besiveržiančius angliškus skolinius.

Iš terminų, kurie nepriėjo ar sunkiau rado savo kelią, galima paminėti *skelbtasis dokumentas* ir *neskelbtasis dokumentas* (jis neužleido savo pozicijos sinonimams *publikuotasis ir nepublikuotasis dokumentas*), *audiovizualinis dokumentas* žymimas kaip neteiktinas terminas ir siūloma vartoti *garsinis regimasis dokumentas*, o vietoje *audiodokumentas* – *garsinis dokumentas*.

Pasirodžius ketvirtajam BBTŽ sąsiuviniai aktyviai terminų tvarkybos rezultatai pristatyti mokslinėse konferencijose ir profesiniuose seminaruose, Lietuvos bibliotekų specialistams skaitytos paskaitos apie terminijos pokyčius ir supažindinta su normine bibliotekos fondų terminija bei raginama į vartoseną įtraukti visiškai naujus arba teiktinus šios srities terminus.

Ketvirtasis BBTŽ sąsiuvinis *Bibliotekos fondai* pramynė dar platesnę norminės lietuviškosios terminijos brydę. Neteiktinus terminus *alkova* keitė į *sienis*, *dokumento remontas* – *dokumento taisymas*, *etiketė* – *lipdė*, *fondo dinamika* – *fondo kaita*, *fondo cirkuliavimas* – *fondo apytaka*, *fondo formavimas* – *fondo sudarymas*, *fondo proporcija* – *fondo darna*, *fondo relevantu-*

mas – fondo atitiktis, fondo statiškumas – fondo pastovumas, horizontalioji saugykla – vienaukštė saugykla, idealusis fondo modelis – pavyzdinis fondo modelis, jarusinė saugykla – daugiaaukštė saugykla, lokalinis komplektavimo koordinavimas – vietinis komplektavimo koordinavimas, fondo dislokacija – fondo išdėstymas, fondo egzemplioriškumas – fondo egzemplioringumas, fondo pilnumas – fondo išsamumas, lakūna – fondo spraga ir kt. (BBTŽ 1999).

Galima įvardyti ir kitus vartosenoje prigijusius norminius terminus, pvz.: atsarginis fondas pakeitė rezervinį fondą, fondo apskaitos vienetas – saugojimo vienetas, vienietinė (fondo) apskaita – individualią apskaitą, inventoriaus knyga – inventorinę knygą.

Sunkiau įsigyventi sekėsi terminams bibliotekos žymuo, dokumento nuodėvis, dokumentas paklydėlis, dokumento pakaitas, fondo išgalės, fondo išlykis, fondo darna, dokumentų gautis, dokumento apytaka, dokumento dūlėjimas, (dokumento) likinys, dokumento netektis, dokumento pakaitas, fondo atliekos.

Šiame bibliotekų terminijos tvarkybos etape pasiūlyta daugiausia naujų, niekada specialiosios kalbos vartosenoje nebuvousių terminų, kurie sėkmingai prigijo ir vartojami ne tik šnekamojoje ir rašomojoje kalboje, bet yra perkelti ir į Lietuvos standartus ir bibliotekų norminius bei bibliotekų veiklos apskaitos dokumentus.

BIBLIOTEKININKYSTĖS IR BIBLIOGRAFIJOS TERMINŲ VARTOSENA XXI A.

2005 m. Vilniaus universitetas išleido *Bibliotekininkystės ir informacijos studijų vadovą* (BISV 2009) – Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto dėstytojų ir praktikų daugiau nei dvejų metų bendro darbo rezultatą. Kaip pažymima studijų vadovo pratarinėje, ja siekiama parodyti „platų bibliotekininkystės ir informacijos mokslų dalykų spektrą“, tačiau atkreipiamas dėmesys ir į tai, kad „ši knyga yra tarsi skirtingų dėstymo stilių mozaika; tą nulėmė ir atskirų dalykų specifika, ir autorių raiškos individualumas, kurio nesiekta suvienodinti“ (BISV 2009: 14). Matyt, tuo galima pagrįsti, kad studijų vadove randama nenorminių terminų. Pavyzdžiui, skiltyje apie dokumentų nurašymą vartojamas nenorminis terminas *fondų valymas* ir laisvas angliško žodžio „weeding“ vertimas (BISV 2009: 470), nors 1999 m. išleistame vieno iš BBTŽ sąsiuvinyje minėtas anglišką žodį yra lietuviško termino *dokumento šalinimas* atitikmuo anglų kalba, o terminas *fondo valymas* nevartotinas dokumento šalinimo reikšme. Tačiau

vadovėlyje yra ir pažodžiui pateiktų kai kurių terminų apibrėžčių, pavyzdžiui, *atvirojo fondo* apibrėžtis (BISV 2009: 476).

Vadovėlyje vartojami norminiai dokumentų ir fondų išdėstymo terminai, pvz.: *formalusis dokumentų išdėstymas*, *teminis dokumentų išdėstymas*, *dalykinis dokumentų išdėstymas*, *chronologinis dokumentų išdėstymas*, *geografinis dokumentų išdėstymas*, *kalbinis dokumentų išdėstymas*, *formatinis dokumentų išdėstymas*, *numerinis dokumentų išdėstymas*. Tekste nesiryžtama vartoti norminio *griežtasis dokumentų išdėstymas* termino varianto, jis tekste teikiamas po pasvirojo brūkšnio kaip neteiktino termino *baudžiavinis išdėstymas* variantas (BISV 2009: 475–478).

Tekste įvardijant fondų komplektavimo principus kai kurie norminiai terminai pateikti skliaustuose, pvz.: *profiliavimas (kryptingumas)*, *koordinavimas (suderintas komplektavimas)*, nors BBTŽ įvardžiuotinė rūšinio dėmens forma yra *suderintasis komplektavimas* (BISV 2009: 452). Painiojami norminiai terminai *dokumentų apytaka* ir *dokumentų apyvarta*, apie tai galime spręsti iš anglų kalbos atitiktens tekste (BISV 2009: 470).

Kitas didelės apimties komunikacijos ir informacijos mokslų mokomasis leidinys *Knygotyra* buvo išleistas 2006 m., o 2007 m. pasirodė antroji jo laida. Vadovėlio pratarinėje pabrėžiama, kad siekiama „supažindinti su moksline ir profesine terminija“ (Knygotyra 2006: 21) ir kad „čia dėstomi <...> profesiniam rengimui svarbūs terminologijos <...> klausimai <...>“ (Knygotyra 2006: 22). Beveik kiekviename skyriuje randame sąvokų aiškinimus. Tačiau vykdant pažadą kreipti dėmesį į terminiją, visas antras vadovėlio skyrius skirtas tik knygotyros terminijai. Jame aptarta lietuviškoji knygotyros terminijos raida, atskiri skirsniai skirti terminų žodynams, knygotyros terminų darybai bei vartosenai ir knygotyros terminų apibrėžtims. Vadovėlis praturtintas aiškinamuoju terminų žodyne (Knygotyra 2006: 347–397). Kaip reikšmingi knygotyros terminijai minimi du pirmieji BBTŽ sąsiuviniai (Knygotyra 2006: 59). Vadovėlio terminų žodyne pateikti minėtų sąsiuvinų norminiai terminai.

Atskirai reikėtų apžvelgti teisės aktuose vartojamus terminus. Ketvirtajame BBTŽ sąsiuvinyje neteiktiną terminą *fondo judėjimas* pakeitė norminis *fondo kaita*. Šis terminas kartu kitais norminiais terminais, pvz.: *atsarginis fondas*, *bendrosios fondo apskaitos knyga*, vartojamas Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymuose (LRKMĮ 2005; LRKMĮ 2006; LRKMĮ 2010), o iš jų minėti terminai perkelti į atskirų bibliotekų darbo tvarkos aprašus ar fondo apskaitos ir apsaugos nuostatus. Tai vienas iš oficialių būdų įtvirtinti ir vartoti norminę terminiją.

Daugybę metų gyvavusį terminą *fondo visuminė apskaita* ir *fondo visuminės apskaitos knyga* pakeitė naujinys *bendroji* (fondo) apskaita ir bendrosios (fondo) apskaitos knyga, šie terminai buvo taikomi aukščiausiu lygmeniu, t. y. įtraukti į Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymus dėl bibliotekų fondo apsaugos bei bibliotekos fondo apskaitos nuostatus (LRKMĮ 2006; LRKMĮ 2010).

Reikia pažymėti, kad kai kurių dokumentų rūšių įvardijimas taip pat prigijo teisės aktuose. 2016 m. birželio 8 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo Dėl dokumentų privalomųjų egzempliorių skaičiaus ir jų perdavimo bibliotekoms naujoje, kaip ir ankstesnėje, prieš dešimtmetį rengtoje, redakcijoje vartojami terminai *garsiniai*, *regimieji dokumentai* ir *garsiniai regimieji dokumentai* (LRV 2016).

Ne mažiau svarbus ir norminių terminų perkėlimas į standartus. Pirmasis etapas buvo originalių Lietuvos standartų parengimas BBTŽ pagrindu. Per ketverius metus, nuo 1994 m. iki 1998 m., buvo parengti septyni originalieji Lietuvos terminų standartai, į kuriuos buvo įtraukti 663 terminai, pateiktos jų apibrėžtys ir atitikmenys užsienio kalbomis. Terminų standartai apėmė leidinių rūšių bei autorystės ir leidybos, taip pat bibliografinio įrašo sudarymo bei katalogavimo terminus, trys standartai buvo susiję su bibliotekos fondo terminija.

Originalieji terminų standartai, kuriuose buvo pateikta per 600 terminų, neteko galios 2008 m., tačiau jau norminiais tapę bibliotekininkystės ir bibliografijos terminai pateko į standartą LST ISO 5127:2008 *Informacija ir dokumentavimas. Aiškinamasis žodynas*. Visiškai naujas terminas *išduotis*, kuris suprantamas kaip statistikos rodiklis ir apibrėžiamas kaip per tam tikrą laiką išduotų dokumentų skaičius, greitai pakeitė *dokumentų išdavimą* taip atskiriant statistikos rodiklio ir darbo proceso sąvokas tapo Lietuvos standartuose (LST ISO 5127:2008; LST ISO 2789:2013) įtvirtintu terminu. Vienintelio nagrinėjamos srities tarptautinio terminų standarto (LST ISO 5127:2008) lietuviškosios versijos 1090 terminų aprobavo Valsybinė lietuvių kalbos komisija.

Bibliotekininkystės ir gretimų sričių terminų sistemą papildė ir kiti Tarpautinės standartizacijos organizacijos standartų lietuviškosiose versijose pateikti terminai. 2000–2015 m. buvo parengtos 23 informacijos ir dokumentavimo srities tarptautinių standartų lietuviškosios versijos, į kurias buvo įtraukti 1678 terminai. Šios srities nuolatinis pokyčius rodo ir terminų tos pačios temos standartų skirtingose laidose gausėjimas, tokio stan-

darto pavyzdžiu yra ISO 2789. Per nagrinėjamą laikotarpį buvo parengtos trys standarto, skirto tarptautinei bibliotekų statistikai, laidos. Kiekvienoje šio standarto laidoje tolydžio daugėjo terminų. 2003 m. buvo 93 terminai, 2006 m. – 105, o 2013 m. – 159, pastarojo lietuviška versija buvo perimta 2015 m. (LST ISO 2789:2013). Taigi, Lietuvos standartas gali būti naudingas lietuviškų terminų ir atitikmenų užsienio kalbomis išteklius.

IŠVADOS

Sisteminga bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų tvarkyba vyko XX a. 9-ąjį–10-ąjį dešimtmetį. Tuo laikotarpiu Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekoje bendradarbiaujant su terminologu Stasiu Keiniu, užsienio kalbų ir kitų sričių specialistais buvo parengti ir išleisti keturi norminamojo daugiakalbio *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodyno* sąsiuviniai.

Teminiuose sąsiuvinuose sunorminta per du tūkstančius lietuviškų leidybos ir dokumentų rūšių terminų, taip pat katalogavimo, bibliografijos bei viso bibliotekos fondo sudarymo ciklo bei jo apsaugos ir fondų rūšių terminai. Šis bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų tvarkybos etapas buvo sėkmingo tarpinstitucinio bendradarbiavimo pavyzdys – jau vartoti sunorminti terminai, taip pat kaip ir siūlomi vartoti naujieji, yra teikiami ne tik remiantis terminologijos principais, bet ir atsižvelgiant į bibliotekų praktikos ypatumus.

Keturi BBTŽ sąsiuviniai sudarė galimybę imtis kitų tvarkybos būdų – terminų standartizacijos. XX a. 10-ajame dešimtmetyje buvo parengti septyni originalieji Lietuvos terminų standartai, kurie nustojo galios 2008 m. Išanalizavus XXI a. parengtas tarptautinių standartų lietuviškąsias versijas nustatyta, kad juose yra per pusantro tūkstančio terminų, kurie papildė egzistuojančią bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų sistemą.

Norminių terminų vartoseną skatina jų įtraukimas į teisės aktus, standartus bei studijoms skirtus leidinius. Tokiu būdu užtikrinamas norminių terminų įtvirtinimas bibliotekos profesinėje kalboje, bibliotekų veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose ir mokslinėje komunikacijoje. Išnagrinėjus pagrindinių komunikacijos ir informacijos mokslų vadovėlių terminus matyti, kad į studijų leidinius įtraukta daug norminių terminų, tačiau pasitaiko dar ir taisytinių.

Dauguma terminų prigijo ir yra įtraukti į aktyvią vartoseną. Reikia pabrėžti, kad tik nedidelė dalis lietuviškų bibliotekininkystės ir bibliografijos

terminų yra nepaplitę arba mažai vartojami, o kai kurių iš jų tvarkybos rezultatai gali būti koreguojami, atsižvelgiant į šiuolaikinius technologijų pasiekimus bei terminų neprisijimą.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- BBTŽ 1990: Kolesinskienė N. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodynas*. Sąs. 1. *Katalogavimas; Katalogų ir kartotekų sistema*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.
- BBTŽ 1991: Kolesinskienė N., Balsienė A. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodynas*. Sąs. 2. *Dokumentas; Leidinys; Leidyba*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.
- BBTŽ 1994: Černiauskaitė V. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodynas*. Sąs. 3. *Bibliografija*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.
- BBTŽ 1999: Bliūdžiuvienė N., Rimša V. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodynas*. Sąs. 4. *Bibliotekos fondai*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.
- Bibliotekininkystė 1998: *Bibliotekininkystė '97. Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminologija*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.
- BISV 2009: *Bibliotekininkystės ir informacijos studijų vadovas*. Ats. red. ir sudarytoja A. Glosienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Bliūdžiuvienė N. 2001: Lietuvos nacionalinė bibliotekininkystės terminų žodynas: samprata ir rengimo programa. – *Bibliotekininkystė 2000. Bibliotekų fondai ir skaitytojai*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 70–74.
- Bliūdžiuvienė N. 2012: Dokumentinės komunikacijos lietuviškieji terminologiniai ištekliai. – *Terminologija* 19, 70–82.
- Keinys St. 1994: Žodis bibliografijos terminų vartotojui. – *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodynas*. Sąs. 3. *Bibliografija*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 9–14.
- Knygotyra 2006: *Knygotyra*. Vadovėlis. Sudarytojas ir ats. red. D. Kaunas, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- LBTRT 1989: Ralytė A., Rimša V. *Lietuvių bibliotekininkystės terminologijos raida ir tvarkyba: nuo ištakų iki 1989 m.*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.
- LRKMĮ 2005: Dėl bendrosios bibliotekos apskaitos knygos ir bibliotekos dienoraščio formų patvirtinimo, Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. gruodžio 23 d. Nr. IV-757757 įsakymas.
- LRKMĮ 2006: Dėl Lietuvos bibliotekų fondo nuostatų patvirtinimo, Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2006 m. gruodžio 11 d. Nr. IV-670 įsakymas.
- LRKMĮ 2010: Dėl bibliotekų fondo apsaugos nuostatų patvirtinimo, Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2010 m. spalio 6 d. Nr. IV-499 įsakymas.
- LRV 2016: Dėl 1996 m. lapkričio 22 d. nutarimo nr. 1389 „Dėl dokumentų privalomųjų egzempliorių skaičiaus ir jų perdavimo bibliotekoms“ pakeitimo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. birželio 8 d. Nr. 590 nutarimas.
- LST ISO 2789:2013 *Informacija ir dokumentavimas. Tarptautinė bibliotekų statistika* (tapatus ISO 2789:2013), Lietuvos standartizacijos departamentas.
- LST ISO 5127:2008 *Informacija ir dokumentavimas. Aiškinamasis žodynas* (tapatus ISO 5127:2001), Lietuvos standartizacijos departamentas.

BEST LIBRARY PRACTICE IN TERMINOLOGY

The eighties and nineties of the 20th century saw the systematic control of the librarianship and bibliographic terminology. During this period, the specialists of the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania together with the linguist Stasys Keinys and other professionals accomplished an essential terminographic achievement: the preparation and publication of four fascicles of “The Vocabulary of Librarianship and Bibliographic Terms” (*Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodynas*).

The fascicles contain more than two thousand Lithuanian standardized terms representing the field of publication and document types as well as terms regarding cataloguing, bibliography, the entire cycle of library collection building, conservation of documents and collection types. This stage of control of librarianship and bibliographic terminology serves as an example of successful interinstitutional collaboration; it introduced a new practice of suggesting standardized and new terms not only on the basis of principles of terminology but also considering peculiarities of library practice.

The four fascicles of librarianship and bibliographic terms enabled other methods of control, namely standardization activities in the field of terminology. Seven original standards of Lithuanian terms were drafted in the nineties of 20th century, which expired in 2008. The analysis of the Lithuanian versions of international standards developed in the 21st century shows that they cover more than 1500 terms, which supplemented the stock of the existing librarianship and bibliographic terms.

Normative usage of terms is motivated by their inclusion into legislative acts, standards and study literature, thus ensuring the use of standardized terms in the professional language of librarians, normative documents for libraries and scholarly communication. The analysis of terms used in the leading textbooks of information and communication disciplines shows that the study literature contains many standardized terms, though their non-normative use also occurs.

It could be stated that the majority of terms have gained acceptance and are actively used. It must be noted that part of Lithuanian librarianship and bibliographic terms have not gained acceptance or are not actively used, and some of them need to be revised with regard to modern technological achievements and low level of their acceptance.

Gauta 2016-12-05

Nijolė Bliūdžiuvienė
Vilniaus universitetas
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
E. paštas nijole.bliudziuviene@kf.vu.lt